

Europautredningen
Postboks 6706 - St. Olavs plass
0130 OSLO

Att:

Deres ref.

Vår ref.
10/3929-2 842.30/VIBJ

Dato:
Oslo, 01.12.2010

Gjennomgang av EØS-avtalen og øvrige avtaler med EU

LO-kongressen 2009 vedtok i handlingsprogrammet for 2009-2013 at "Tiden er nå inne for en bred og helhetlig evaluering av EØS-avtalens betydning for Norge. LO krever derfor en offentlig utredning hvor også utviklingen i forhold til faglige rettigheter og velferdsordninger inngår".

LO er derfor fornøyd med at Regjeringen har oppnevnt et forskningsbasert, bredt sammensatt offentlig utvalg som skal foreta en gjennomgang av EØS-avtalen og øvrige avtaler Norge har med EU og legge fram sin rapport innen utgangen av 2011.

LO vil bidra til et bredest mulig grunnlag for utvalgets arbeid ved skriftlige innspill fra LO og våre medlemsforbund om fagbevegelsens erfaringer med og betydningen av EØS-avtalen. Det vises samtidig til LOs representasjon i referansegruppen til det offentlige utvalget og innledninger i referansegruppen fra representanter for LO vedrørende temaene "EØS-næringsliv og arbeidsliv" og "Innspill og innflytelse: Ikke-statlige norske aktørers EU-virksomhet".

LO vil i sitt innspill i all hovedsak beskrive fagbevegelsens erfaringer med og konsekvenser av EØS-avtalen frem til i dag. Det vil her ikke bli vurdert mulige konsekvenser av aktuelle eller kommende saker som ennå ikke har fått sin avklaring.

LOs innspill vil ikke dekke alle politikkområder, men gi synspunkter på prioriterte interessefelt for fagbevegelsen; LOs europaarbeid og faglig påvirkning, økonomi/sysselsetting/næringsliv, faglige rettigheter/sosial dumping, velferdsordningene, energi/klima, likestilling og arbeidsmiljø.

Grunnlaget for vurderingene av konsekvensene av EØS-avtalen ligger i LO-kongressens vedtak og handlingsprogram, det siste for perioden 2009-2013.

LOs bidrag må for øvrig sees i en totalsammenheng med innspill som Europautredningen har fått oversendt separat fra en rekke av våre medlemsforbund.

Bakgrunn.

EØS-avtalen er den mest omfattende internasjonale avtale Norge har inngått og er fundamentet for Norges samarbeid med EU. Et hovedformål med avtalen har vært å etablere et økonomisk samarbeidsområde med fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer. EØS-avtalen har vært grunnlaget for norsk europapolitikk som skiftende regjeringer har fulgt siden 1994, og som innebærer et tett samarbeid med EU i det indre marked, men i tillegg egne avtaler om bl.a. justisområdet (Schengen) og utenriks- og sikkerhetspolitisk samarbeid.

LO stilte seg positiv i 1990 til forhandlingene om en bred EØS-avtale mellom EFTA og daværende EF. Viktige forutsetninger fra LO her var blant annet at norske myndigheter fortsatt skulle ha styring og kontroll med energi- og naturressursene, og at EØS-avtalen ikke måtte svekke mulighetene for løsninger av fellesoppgavene i samfunnet gjennom en styrket offentlig sektor. LO-kongressen i 1993 vedtok å anbefale EØS-avtalen og den positive holdningen til avtalen generelt er blitt bekreftet av senere kongresser.

LO-kongressen i 2001 vedtok å gjennomføre en analyse av EØS-avtalens konsekvenser for norsk arbeidsliv og fagbevegelse. Det vises her til tidligere oversendt bakgrunnsmateriell; FAFO-rapport 2004: Ti år med EØS-avtalen og Sekretariatets rapport til LO-kongressen 2005: Faglig samarbeid i Europa. I oppsummeringen i Sekretariatets rapport heter det; ”EØS-avtalen har sikret norsk næringsliv likeverdige konkurransevilkår i det indre marked, og det er vanskelig å påpeke negative konsekvenser for arbeidstakerrettigheter som direkte utslag av avtalen”. LO-kongressen i 2005 konkluderte med at EØS-avtalen fortsatt skulle være fundamentet for Norges samarbeid med EU og grunnlaget for LOs faglige politikk på det europeiske plan.

LOs europaarbeid og faglig påvirkning.

I LOs handlingsprogram for perioden 2009-2013 heter det blant annet; ” EØS-avtalen legger viktige rammer for LOs faglige europapolitikk. Norske arbeidstakere påvirkes daglig av de beslutningene som fattes i EU. EØS-arbeidet er derfor både et internasjonalt og et nasjonalt anliggende.” EØS-avtalen er ikke statisk i innhold, men utvikles gjennom det løpende lovarbeidet i EU.

På denne bakgrunn fører derfor LO en aktiv europapolitikk, med særlig vekt på medlemskapet i Den Europeiske Faglige Samorganisasjon (DEFS). LO var tidlig på 1970-tallet en pådriver for at fagbevegelsen i EFTA og EF skulle samles i en organisasjon og DEFS ble en realitet i 1973. I dag har organisasjonen 82 medlemmer fra 36 land.

Arbeidet for styrking av faglige rettigheter i Europa skal skje gjennom styrking av det faglige samarbeidet i DEFS. Medlemskapet i DEFS gir LO innflytelse og medbestemmelse i utviklingen av europeisk arbeidslivspolitik. LO har felles interesser med europeiske arbeidstakere i å bekjempe arbeidsledighet og bedre arbeidstakernes rettigheter. LO deltar gjennom DEFS i forhandlinger med arbeidsgiversiden om rammeavtaler på europeisk nivå innenfor utvalgte arbeidslivsrelaterte saksområder, for eksempel avtale om inkluderende arbeidsliv. LO har også fått DEFS støtte til egne/norske saker for endring i EUs holdning, for eksempel gassmarkedsdirektivet, laksesaken og arbeidstid offshore.

Gjennom deltakelsen i sosialdialogen sitter arbeidslivets parter med informasjon som norske myndigheter ikke nødvendigvis har. Det er viktig at en systematisk dialog mellom partene og myndighetene videreføres og videreutvikles. Norske myndigheter må bruke mulighetene som ligger i EØS-avtalen til å fremme treparts-samarbeidet i hele EØS-området.

I tillegg til LOs sentrale samordningsarbeid er også våre medlemsforbund engasjert i faglig arbeid på europeisk nivå gjennom egne bransjekanaler og deltakelse i sektordialogen.

Norsk deltakelse i den sosiale dialogen mellom partene i arbeidslivet på europeisk plan er muliggjort ved EØS-avtalen på hovedorganisasjons- og bransjenivå. Samtidig er LO også opptatt av at norske myndigheter har en aktiv europapolitikk og utnytter mulighetene for påvirkning av fremtidig EØS-regelverk. Dette må skje i et samarbeid med partene i arbeidslivet. LO merker seg her Regjeringens egne ambisjoner i St.meld.nr.23(2005-2006) Om gjennomføring av europapolitikken og den brede politiske støtten denne fikk i Stortinget.

Det bør analyseres nærmere hvilken betydning gjennomføringen av den nye EU-traktaten vil få for Norge og norske innflytelsesmuligheter og at EU-samarbeidet utvides og beslutninger skjer utenfor rammen av EØS-avtalen, for eksempel samordning av økonomisk politikk.

Påvirkning av lovutviklingen under EØS-avtalen krever innsats og engasjement i en tidlig fase av beslutningsprosessen, både fra myndigheter og fagbevegelsen. Dette vil igjen kreve oppfølging fra både forbundene og LO gjennom deltakelse i faglige europeiske organisasjoner. Det er en utfordring å bidra med informasjon og gjøre EØS-avtalen kjent blant våre faglige samarbeidsorganisasjoner i EU-landene.

Dialogen med norske myndigheter er viktig for påvirkning i beslutningsprosessen, men også ved implementering av EØS-relevante lover og regler i Norge. LO mener at myndighetene må forsvare etablert regelverk på en offensiv måte der dette er nødvendig, og ikke la EØS-reglene virke som en automatisk begrensning på norsk politikks muligheter.

LO prioriterer videre det nordiske faglige samarbeidet gjennom Nordens Faglige Samorganisasjon(NFS). NFS gir mulighet for samordning av synspunkter og større innflytelse i DEFS og i sosialdialogen, og er dessuten en viktig arena for informasjonsutveksling.

LO er også medlem av EFTAs konsultative komite, bestående av representanter for arbeidstaker- og arbeidsgiversiden i de fire EFTA-landene. Her drøftes for meste EØS-relevante saker og EFTAs frihandelsavtaler. Deltakelse i den konsultative komiteen gir LO reell innflytelse på EFTAs synspunkter knyttet til EU og EØS. EFTA-samarbeidet berører imidlertid arbeidslivsinteresser i videre forstand gjennom frihandelsavtalene med tredjeland. LO forventer at anstendig arbeidsliv-strategien følges opp i denne sammenheng.

Økonomi, sysselsetting og næringsliv.

Norge er gjennom EØS-avtalen økonomisk integrert i EUs indre marked med prinsippene om fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer. EØS-avtalen sikrer i all hovedsak norsk næringsliv full tilgang til det indre marked i EU med like og forutsigbare konkurranse- og rammevilkår. Med Norges åpne økonomi og EU som marked for 80% av norsk eksport, har dette vært et viktig grunnlag for investeringer, sysselsetting og norsk økonomi. Like rammevilkår for norsk næringsliv i det europeiske markedet har vært et sentralt hensyn for LO sin støtte til inngåelsen av EØS-avtalen og ved senere evalueringer. Dette er også påpekt i LOs handlingsprogram for 2009-2013.

Det er vanskelig å gjøre en konkret totalvurdering av EØS-avtalens betydning for økonomisk utvikling og sysselsetting fordi norsk økonomi påvirkes av en rekke forhold, både nasjonalt og internasjonalt. Dermed er det slik at virkningene vil være nokså ulike, alt etter hvilke næringer og områder av økonomien en ser på.

Den vurdering som kanskje er mest nærliggende er å se på utviklingen i Norge samlet sett på bakgrunn av tidligere perioder og det som har skjedd i andre land. Det kan gi grunnlag for følgende konklusjoner:

1. Norge har hatt en bedre økonomisk utvikling enn perioden forut for EØS-avtalen og en utvikling som er bedre enn i de aller fleste andre land.
2. EØS-avtalen har vært sett som positiv og viktig for sentrale aktører i viktige næringer og har muliggjort en sterk utvikling av disse.
3. Hovedtrekkene i den økonomiske politikken og sysselsettingspolitikken besluttes av norske myndigheter i samspill med nasjonale aktører. Resultatet av politikken påvirkes selvsagt også av endringer i internasjonale rammebetingelser som oljepris, konjunktursituasjon og handelsregler. Bruken av virkemidler til økonomisk styring har ikke vært påvirket av EØS-tilknytningen. Det tydeligste eksempel på begrensning/styring gjennom EØS-avtalen er kontingenten til EU, men den må i den store sammenhengen anses å ha en ubetydelig virkning for norsk økonomi.
4. Utvidelsen av EU og EØS har økt handlingsrommet for vekst og ekspansiv økonomisk politikk gjennom å påvirke arbeidsmarkedssituasjonen. Den har også gjort det mer krevende å hindre sosial dumping og forsvare nasjonale lønns- og arbeidsvilkår, for eksempel i byggenæringen og deler av privat tjenesteyting.

Det siste punktet omhandler det viktigste endringselementet for den samlede økonomiske utviklingen som har skjedd i EØS-avtalens tid; utvidelsen av EU og EØS i 2004 og åpningen av et felles arbeidsmarked med land i det tidligere Øst-Europa. Konsekvensen her er langt større enn den som fulgte av integreringen med arbeidsmarkedene utenfor Norden som startet i 1994.

Den positive virkningen ligger i økt økonomisk kapasitet for vekst som særlig kommer til uttrykk ved at Norge særlig i årene 2005-2008 kunne ha en klart sterkere økning i produksjon og sysselsetting enn vi ellers kunne hatt. Dette har vært en fordel for de fleste sider ved økonomien. På den annen side førte det til et større potensial i ledighetsproblemet i vanskelige økonomiske tider, som vi fikk i 2009 og 2010. Dette har først og fremst vært knyttet til bransjer som ble særlig påvirket av ny arbeidsinnvandring. Negative utslag av det felles arbeidsmarkedet i EØS med blant annet press på lønns- og arbeidsvilkår og sosial dumping, har imidlertid løftet både tiltaksinnsats og interesse fra myndigheter og offentlighetens side når det gjelder disse forhold. Det vises her til etterfølgende kapittel "Faglige rettigheter".

LO vil utfordre Sejersted-utvalget til å få nærmere analysert virkningene av EØS-avtalen og tilslutningen til det indre marked i Europa for norsk økonomi og sysselsetting.

EØS-avtalen har ført med seg både rettigheter og plikter for norsk næringsliv gjennom ulike direktiver og forordninger som er implementert i norsk lov. De næringspolitiske rammevilkårene kan for eksempel være knyttet til konkurransereglene, regler om statsstøtte og offentlige anskaffelser, tjensteddirektivet, forskningsdeltakelse eller andre. Det overordnede hensyn er imidlertid at EØS-avtalen gir norske bedrifter likeverdig adgang til det indre marked, som er et nødvendig og viktig grunnlag for sysselsetting og næringsutvikling i Norge. EØS-avtalen har sikret en forutsigbarhet og forenkling som de fleste bedrifter ser på som et gode. Samtidig gir avtalen og det nære samarbeidet i det indre marked mulighet for medinnflytelse på forbedringer og utvikling av nytt regelverk.

Likeverdig adgang til det indre marked handler ikke bare om formelle rettigheter, men også om informasjon og kunnskap. EU-kommisjonen presenterte på toppmøtet våren 2008 rapporten om det indre marked; ”Single Market Review”. I rapporten ble ikke Norge omtalt en eneste gang. Selv om EØS-avtalen gir adgang til EU-området, kan manglende kjennskap til Norge som et EØS-medlem og dårlige kunnskaper i EU-landene om EØS-avtalens rettigheter og plikter føre til problemer og diskriminering av norske importører og eksportører. LO er opptatt av at myndighetene bistår næringslivet med informasjon om EØS-avtalen i andre europeiske land og om de finansieringsordninger som følger av EØS-avtalen. Dette behovet har forsterket seg etter utvidelsen av EU i 2004 og 2007.

Faglige rettigheter.

LO og europeisk fagbevegelse har hatt som krav at det indre marked må reguleres av ulike direktiver om arbeidsmiljø og arbeidsrett som kan forhindre sosial dumping og bidra til å ivareta arbeidstakernes rettigheter.

Mens utviklingen av det indre marked i forhold til fri bevegelse av varer, tjenester, kapital og personer har pågått i et raskt tempo, har den sosiale dimensjon som skal sikre arbeidstakerne gjennom minimumsregler på arbeidsrettområdet, ikke fått den samme prioritering og kommet på etterskudd.

Det er imidlertid også gjennomført direktiver som har styrket arbeidstakernes rettigheter; direktivene om masseoppsigelser, skriftlig arbeidskontrakt, virksomhetsoverdragelse og europeiske samarbeidsutvalg. Samtidig er det fremforhandlet avtaler mellom arbeidslivets parter på europeisk nivå som er gjort gjeldende i EU og Norge; minstebestemmelser for deltidsansattes rettigheter og for de midlertidig ansattes rettigheter.

Etter utvidelsen av EU og EØS med nye medlemsland i 2004 og 2007 har det oppstått en ny situasjon. Store forskjeller i lønns- og arbeidsvilkår mellom de ”nye” og ”gamle” medlemslandene har gitt grunnlag for omfattende sosial dumping og utnyttelse av arbeidstakerne. LO og DEFS europaarbeid de senere årene har fokusert mye på kampen mot sosial dumping og å sikre utstasjonerte arbeidstakere likeverdige lønns- og arbeidsvilkår med arbeidstakerne i vertslandet.

LO stilte seg positiv til utvidelsen av EU og EØS-området, som også betydde et utvidet arbeidsmarked med rett til å bevege seg fritt over landegrensene med store forskjeller i arbeidslivs- og velferdsstandarder. Arbeidskraft fra EU-landene har vært et positivt tilskudd og en viktig del av det norske arbeidsmarkedet.

Sosial dumping og useriøsitet i arbeidslivet er heller ingen ny problemstilling i Norge, men utfordringene har økt, særlig etter utvidelsen i 2004. Dette beskrives som et stort problem fra mange av våre medlemsforbund, både i privat og offentlig sektor. Det norske lov- og regelverket har ikke vært tilpasset den nye situasjonen. LO og våre aktuelle medlemsforbund har derfor engasjert seg sterkt overfor Regjeringen og Stortinget for å sikre at norske lønns- og arbeidsbetingelser skal gjelde for arbeid utført i Norge. I samarbeid med myndighetene har en klart å finne løsninger innenfor EØS-avtalens rammer gjennom en rekke tiltak, lov- og regelendringer. Lov om almenngjøring har for eksempel vært et godt og egnet virkemiddel.

I forbindelse med innlemmelse av tjenstedirektivet i EØS-avtalen, stilte LO blant annet krav om at direktivet ikke skal berøre arbeidsretten, trepartssamarbeidet og tiltak mot sosial dumping. Dette ble bekreftet av Regjeringen og forutsetningen ble nedfelt i en erklæring som

ble fremlagt fra norsk side ved behandlingen av tjenstedirektivet i EØS-komiteen. EU-kommisjonen ga positiv tilbakemelding på den norske erklæringen.

LO mener også at et viktig tiltak mot sosial dumping er gjennomføringen av ILO-konvensjon nr.94 i norsk rett, hvor det stilles krav om nasjonale lønns- og arbeidsvilkår ved offentlige anbud/kontrakter.

Samtidig har EU-domstolen avsagt flere dommer(bl.a. Laval, Viking og Ruffert) som truer de nasjonale avtalesystemene for ivaretagelse av arbeidstakernes rettigheter og synes å gi forrang til EU/EØS- retten fremfor ILO-konvensjoner.

Foreløpig har disse dommene ikke fått noen direkte virkninger for det norske systemet for sikring av lønns- og arbeidsvilkår. Samtidig har dommene ført til en fornyet politisk diskusjon i EU og enkelte EU-land om hvordan en skal ivareta nasjonale lønns- og arbeidsvilkår. Her må fagbevegelsen presse på både nasjonalt og europeisk for arbeidstakerinteressene i forhold til arbeidsgivere og myndigheter.

På grunn av den sentrale plass faglige rettigheter har i LO og våre medlemsforbund og det omfattende arbeidet som er nedlagt de senere årene i kampen mot sosial dumping, vedlegges to notater som gir en mer utfyllende beskrivelse av temaene.

Det vises for øvrig til tidligere oversendt LO-rapport fra mai 2009: Sosial dumping.

Velferdsordninger og organisering av offentlig sektor.

LO mener at velferdssamfunnets utvikling er nært knyttet til utviklingen av offentlig sektor. En offentlig sektor som leverer brukervennlige tjenester med høy kvalitet, er en forutsetning for å skape et samfunn med likeverdige kår for alle. LO vil at de grunnleggende velferdstjenestene skal være et offentlig ansvar, og som hovedregel driftes og finansieres av fellesskapet. Videreutvikling av velferdsstaten må skje med utgangspunkt i de kollektive, universelle ordninger vi i dag har etablert og befolkningen skal sikres likeverdige velferdstilbud uavhengig av inntekt og bosted. Offentlige tjenester må styrkes og videreutvikles og kommunesektoren spiller en dominerende rolle for leveransen av velferdstjenestene.

Det har skjedd store endringer organiseringen og forvaltningen av oppgaver i offentlig sektor de siste 15-årene. Det er vanskelig å gi en generell og entydig konklusjon på hva som er tilpasning til EU og resultat av EØS-avtalen, del av en internasjonal trend og teknologisk utvikling eller har bakgrunn i nasjonale politiske beveggrunner. For eksempel var Norge tidligere ute enn EU med endringer innen tele- og energiforsyningen, postsektoren er direkte influert av EUs postdirektiv, mens omorganiseringen av Jernbaneverket ble vedtatt av et borgerlig politisk flertall i Norge. Det vises her til FAFO-rapporten: Ti år med EØS-avtalen og Sekretariatets rapport til LO-kongressen 2005: Faglig samarbeid i Europa, for en grundigere beskrivelse og vurderinger av endringene i organiseringen av offentlig sektor siden begynnelsen av 1990-tallet.

LO er fornøyd med at Regjeringen i forbindelse med innlemmelsen av tjenstedirektivet i EØS-avtalen erklærte at norske myndigheter fortsatt har kompetanse til å avgjøre i hvilken utstrekning tjenester skal ytes av det offentlige, hvordan tjenestene skal organiseres og finansieres, samt hvilke spesifikke forpliktelser de skal underlegges. Det er et godt utgangspunkt for norske myndigheter at EU-kommisjonen ga et positivt svar på erklæringen.

Uten å gå inn på alle områder som kan inngå i begrepet velferdstjenester og de ulike mekanismer som kan ha en påvirkning, nevnes her noen generelle, mer eller mindre tydelige utfordringer knyttet til EØS-samarbeidet.

Utviklingen av det indre marked og utvidelsen av området for internasjonal konkurranse, særlig for tjenesteyting, har reist og kan reise viktige problemstillinger. Det har allerede skjedd på en del områder; generelt for private tjenester, sykehus tjenester over landegrensene, tjenestepensjon, transport og post.

I offentlig virksomhet hvor de politiske beslutningstakerne har valgt å konkurranseutsette tjenester på anbud og ikke driver i egen regi, rapporteres det fra våre medlemsforbund om sterkt press på lønns- og arbeidsvilkår, pensjonsrettigheter og sosial dumping ved bruk av utenlandske arbeidstakere, for eksempel innenfor transport og renhold.

I utgangspunktet skal viktige velferdsområder være helt eller delvis skjermet gjennom unntak, men her er det flytende grenser og mange interesser som kan gjøre seg gjeldende. Erfaringer viser at EUs konkurransepolitikk kan få konsekvenser for offentlig sektor og samfunnsplanleggingen, for eksempel regler om statsstøtte og anbud ved offentlige anskaffelser. Videre kan endringer på i utgangspunktet andre politikkområder som arbeidsmarkedet og helsepersonell ha betydning for velferdstjenestene. Imidlertid er det også her slik at regelverk og mekanismer knyttet til EØS ikke entydig har sin bakgrunn i EU og EØS-avtalen, men kan oppstå gjennom den generelle internasjonaliseringen og via internasjonale institusjoner som OECD eller WTO.

LO har merket seg den pågående diskusjonen i EU om skillet mellom tjenester av allmenn betydning (som er unntatt EUs regler for konkurranse og offentlig støtte) og tjenester av allmenn økonomisk interesse. LO mener det er viktig at norske myndigheter påvirker for å tilstrebe et størst mulig handlingsrom i utformingen av fremtidig offentlig tjenesteyting og statsstøtte. Norske myndigheter må videre ha ansvaret for at kommunene sikres tilfredsstillende informasjon om gjeldende rettstilstand for når reglene for anbud og offentlige anskaffelser kommer til anvendelse og hvilket handlingsrom kommunene har.

EØS-avtalen utvider videre rettigheter til trygder og tjenester til nordmenn i utlandet og til andre EØS-borgere i Norge. Både det økonomiske og praktiske omfanget, men kanskje mer kontroll- og håndhevingsproblemer kan bli utfordrende på enkeltområder og for velferdsstaten mer generelt. Det foreligger lite dokumentert erfaring så langt. De områder som har vært tema er; kontantstøtte til utenlands bosatte, dagpenger til nordmenn og andre EØS-borgere og studieplasser i Norge.

Det kan være delte meninger om konsekvensene av EØS-avtalen for velferdsområdet så langt, men det er trolig enighet om at betydningen kan bli større enn til nå og at den er vanskelig å forutse både når det gjelder regelverk og praktiske virkninger.

LO mener at Europautredningen bør bidra til grundigere kunnskap om virkningene av EØS-samarbeidet for offentlig sektor og velferdstjenestene ved å få utredet dette saksfeltet nærmere.

Energi og klima.

LO mener at utvinning og forbruk av våre energiresurser må skje innenfor rammen av Norges klimapolitiske forpliktelser, hensynet til konkurranseutsatt virksomhet og et

bærekraftig samfunn. Fagbevegelsen vil være en pådriver for internasjonalt forpliktende avtaler, utvikling av fornybar energi og miljøteknologi.

Energi og klima er et av hovedområdene der EU har vært mest aktiv for å skape en felles politikk, jmf. 20-20-20 målsettingene knyttet til klimautslippskutt, fornybarandel og energieffektivisering. Det er vedtatt en konkret felles politikk og byrdefordeling gjennom kvotesystemet og fornybardirektivet. Tross disse felles målsettingene er det fortsatt slik at energipolitikken for øvrig er nasjonal. Her brukes ofte begrepet energimix, som betyr at landene beslutter selv hvordan energiforsyningen sikres, så lenge landene når de felles målene som EU har satt seg.

I tillegg til de felles målsettingene har EU i mange år forsøkt å etablere et felles gass- og kraftmarked. Det er innført tiltak for å avvikle konkurransehindre og begrense de dominerende nasjonale selskapers markedsposisjon. Dette har en bare delvis lyktes med, og så lenge energimixen er nasjonal, vil disse selskapene være sentrale redskaper for å nå de nasjonale målene. Det er ikke noe land som ønsker å ha en kraftforsyning uten nasjonal kontroll eller å gjøre seg for avhengig av energiimport. Derfor er integrasjonen mellom landene i kraft- og gassmarkedene ikke kommet lengre enn vi ser i det nordiske kraftmarkedet. Tvert i mot er Norden fortsatt i front med integrert energimarked og felles kraftbørs.

Norge har i praksis ikke vært særlig berørt av EØS-avtalen på kraftområdet. Et unntak her er hjemfallsaken, hvor reglene tidligere hadde forskjellsbehandlet kommunale og private krafteiere. Det var representanter for norsk industri som åpnet hjemfallsaken, ikke ESA eller andre EØS-organer. Resultatet etter en lang prosess med ESA som endte i EØS-domstolen, var at Norge måtte endre hjemfallsregimet. Dommen la vekt på at en måtte ha et skarpere skille mellom det offentlige eierskapet og det private. Kommunene fikk evigvarende konsesjon, mens industrien fikk hjemfall som ikke kan utsettes. Private med eierandel over 33 pst. får hjemfall, slik at industrien må selge seg ned til denne eierandelen for å unngå hjemfallskravet.

Det var viktig for LO at det offentlige eierskapet til krafta ble sikret og løsningen skjedde innenfor EU/EØS-regelverket.

Den andre store saken for Norge dreier seg om gasseksporten. Her har Norge produsentinteressen i høyest mulig pris, og EU-landene er importører. Dette kan påvirke Norges nasjonaløkonomiske interesser i langt større grad enn på kraftmarkedssiden. I motsetning til kraftutveksling, der netto import kan være negativ eller positiv, går strømmen av gass en vei. Norske gasseksports infrastruktur og organisering er omorganisert i tråd med EU-direktivene og konkurransereglene, uten at det kan fastslås om dette har hatt noen stor virkning på gassprisene. Trolig drives disse i langt større grad av markedsforhold, som blant annet tilgangen på gass, enn av EU-regelverket på konkurranseområdet. Hittil har det i stor grad lyktes å holde høye gasspriser knyttet til oljepris, men det er usikkert om dette skyldes kontraktsforhold eller andre påvirkninger.

EU-regelverket kommer ofte inn i næringspolitiske saker generelt, og på særlige felter innenfor energi og klimaområdet. Det er først og fremst de konkurranserettslige reglene som kan oppfattes som et hinder for norske løsninger. Det finnes imidlertid ikke noen grundig analyse som viser at slike momenter har hatt avgjørende innflytelse på utfallet i viktige saker som hjemfallssaken eller for mulighetene til å inngå langsiktige kraftkontrakter. EU-regelverket forbyr statsstøtte, for eksempel myndighetsbestemte kraftpriser. Imidlertid er det heller ikke politisk flertall i Norge for slike ordninger fordi Stortinget opphevet

myndighetsbestemte kontrakter. I hjemfallssaken ble industrikraftregimet endret, men det skjedde som resultat av initiativ fra norske bedrifter, ikke fra EU eller EØS-systemet. Dette viser også hvor vanskelig det er på mange områder å fastslå hva som er påvirkning fra EU/EØS eller utvikling og endringer i standpunkter nasjonalt.

Likestilling.

LOs mål i likestillingsarbeidet er at kvinner og menn skal ha like rettigheter til utdanning, arbeid, omsorg og økonomisk selvstendighet. Kvinnenes posisjon og vilkår i arbeids- og samfunnsliv må fortsatt styrkes.

EU har hatt en aktiv likestillingspolitikk gjennom hele EØS-perioden og har blant annet gitt arbeidet høyere formell status og vedtatt å integrere likestilling i alle sine politikkområder. Utviklingen av likestillingsarbeidet på ulike områder vil imidlertid fortsatt være avhengig av politiske beslutninger og gjennomføring på det nasjonale plan. Direktiver som har vært EØS-relevante på likestillingsområdet har stort sett allerede vært dekket av eksisterende norsk lovgivning. I den grad det har vært behov for lovendringer har det i all hovedsak vært en styrking av eksisterende lov- og regelverk, for eksempel direktivet om likelønn og direktivet om bevisbyrde ved diskriminering på bakgrunn av kjønn. EFTA-domstolen fastslo imidlertid i 2003 at øremerking av professorstillinger til kvinner ved Universitetet i Oslo strød mot EØS-avtalen. LO mener denne saken burde vært utredet på nytt.

Oppfølgingen av likestillingspolitikken på europeisk nivå og utviklingen av nytt lov- og regelverk kan komme i stand på ulike måter:

1. Framforhandlede avtaler mellom partene på europeisk nivå som er initiert av EU-kommisjonen og vedtatt som EU-lovgivning(direktiver). Eksempler her er avtale om deltid(1997), om midlertidige tilsetninger(1999) og om foreldrepermisjon(1997/2008). Noen av disse direktivene berører ikke likestilling direkte, men har stor betydning for kvinner og kvinnedominerte arbeidsplasser. I disse sakene har LO deltatt i drøftingene og gitt innspill gjennom sitt medlemskap i DEFS og den sosiale dialogen.
2. Avtaler som partene på europeisk nivå forhandler fram på eget initiativ skal gjennomføres av arbeidslivets parter nasjonalt. Eksempler her er rammeavtale om fjernarbeid(2002), tiltaksramme for likestilling(2005), rammeavtale om trakassering og vold på arbeidsplassen(2007) og rammeavtale for et inkluderende arbeidsliv(2010). Her deltar også LO i forhandlingene om avtalene på europeisk nivå. Gjennomføringen nasjonalt utredes av arbeidsgrupper med representasjon fra arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjonene. I noen tilfeller kan myndighetene bli trukket inn.
3. Ny lovgivning(direktiver) etter initiativ og behandling i politiske organer og som skal gjennomføres av myndighetene nasjonalt. Et eksempel på dette er bevisbyrdedirektivet. I slike saker har ikke LO tilsvarende direkte inngang til påvirkning og drøftingene som ved framforhandlede avtaler, men deltar i DEFS's organer når saker som er til politisk behandling i EU-institusjonene diskuteres.

LO mener at fagbevegelsens mulighet for påvirkning i forhold til framforhandlede avtaler og implementering av aktuelt lov- og regelverk på likestillingsområdet i Norge, er rimelig ivarettatt gjennom faglige kanaler og deltakelse i den nasjonale høringsrunden. Når det gjelder påvirkning overfor myndigheter i EU og europeiske land i startfasen av europeisk lovarbeid, burde en se på nærmere samarbeid og koordinering mellom partene i arbeidslivet og norske

myndigheter der det er aktuelt for felles interesse, for eksempel forut for drøftingene i ekspertgruppene i EU.

Arbeidsmiljø.

Ved inngåelsen av EØS-avtalen var det materielle innhold i EU-direktivene i hovedsak dekket opp i arbeidsmiljøloven med forskrifter. Arbeidsmiljøloven ble også utvidet på noen områder som styrket beskyttelsen av arbeidstakerne; noen eksempler er opplæring av arbeidstakere, krav til helseundersøkelser, helse og sikkerhet for arbeid ved skjermterminaler, rett til fravær ved svangerskapskontroller og strengere regler for barne- og ungdomsarbeid.

Kjemikalierregelverket REACH har medført sterkere kontroll og regulering av nye og eksisterende kjemiske stoffer. Produsenter og importører pålegges ansvar for å tilegne seg og videreformidle kunnskap. Virksomhetene får større selvstendig ansvar enn tidligere for dokumentasjon, vurdering og forsvarlig håndtering av kjemiske stoffer. Bakgrunnen for REACH, var hensynet til det ytre miljø. En samlet norsk og europeisk fagbevegelse krevde at også arbeidsmiljø måtte omfattes av REACH og fikk til slutt gjennomslag. Dette innebærer en betydelig styrking av arbeidet for å unngå kjemisk helsefare for arbeidstakerne.

På HMS-området deltar LO som medlem av DEFS i forhandlinger om rammeavtaler mellom partene i den sosiale dialogen. Vi vil her nevne rammeavtalen mot trakassering og vold på arbeidsplassen(2007). Partene i Norge hadde et godt samarbeid underveis, og implementeringen av avtalen har fungert bra. Arbeidstilsynet har bidratt i gjennomføringen nasjonalt og innholdet i rammeavtalen vil kunne bli en forskrift til arbeidsmiljøloven. Et annet eksempel er rammeavtalen om arbeidsrelatert stress som ble inngått i 2004.

LO har deltatt som observatør i EUs rådgivende arbeidsmiljøutvalg fra 2004/2005, sammen med representanter fra NHO og Arbeidsdepartementet. Observatørrollen er vanskeligere i forhold til norsk faglig påvirkning, enn i forhold til rammeavtaleforhandlingene, hvor LO er likeverdig partner. Det gjelder både mindre tilgang på informasjon og manglende deltakelse i arbeidsgrupper under hovedutvalget. Påvirkning i prosessen skjer først og fremst gjennom bilateralt samarbeid med våre søsterorganisasjoner i Norden, hvor det er etablert et eget nordisk samarbeid om HMS.

Når det gjelder vurdering av nytt regelverk for HMS på arbeidsplassen ligger det ofte motstridende hensyn i forholdet mellom minimumsdirektiv(som skal beskytte arbeidstakerne) og maksimumsdirektiv(som er krav til produkt og utstyr). LO mener at maksimumskrav til produktene ikke må ha legges begrensninger i forhold til å kunne heve og skjerpe kravene ut over minimumsdirektivene for å ivareta hensyn til helse og sikkerhet for arbeidstakerne.

Det ville ha vært av interesse om Europautredningen kunne analysere nærmere hva erfaringene generelt viser på dette området, og om nasjonale myndigheter utnytter handlingsrommet for strengere bestemmelser enn minimumsdirektivene tilsier eller om disse i praksis blir en selv pålagt begrensning.

Reservasjonsretten.

LO har merket seg diskusjonen om krav til bruk av reservasjonsretten mot EU-direktiv som er EØS-relevante. Her mener LO at reservasjonsretten må brukes hvis direktiver innskrenker nasjonale virkemidler mot sosial dumping og reduserer faglige rettigheter og velferdsordninger.

LO har forventninger til at Europautredningen vil bidra til en kunnskapsbasert analyse av EØS-avtalens virkninger for det norske samfunn og nødvendig grunnlag for videreutvikling av vårt nære samarbeid med EU. Vi forutsetter at EØS-avtalens konsekvenser for norsk arbeidsliv i vid forstand, vil få sin rettmessige plass i utredningen.

Med vennlig hilsen
LANDSORGANISASJONEN I NORGE

Roar Flåthen

Karin Beate Theodorsen

Vedlegg:

- 1) Gjennomgang av EØS-avtalen – forhold til faglige rettigheter
- 2) Gjennomgang av EØS-avtalen – innspill vedrørende arbeidet mot sosial dumping

